

Ks. MICHAŁ MRACZEK

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu

<https://orcid.org/0000-0001-9583-9316>

OBCOJĘZYCZNE DUSZPASTERSTWO MIGRANTÓW – NAJWAŻNIEJSZE DOKUMENTY KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

FOREIGN LANGUAGE PASTORAL CARE OF MIGRANTS – THE MOST IMPORTANT DOCUMENTS OF THE CATHOLIC CHURCH

ABSTRACT:

Artykuł przedstawia najważniejsze dokumenty Kościoła katolickiego dotyczące obcojęzycznego duszpasterstwa migrantów. Samo zjawisko migracji istnieje od początków istnienia ludzkości, a wiele odniesień do niego znajdujemy zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie. Kościół od samego początku dostrzegał w migrantach oblicze samego Chrystusa, stąd otaczał ich szczególną opieką na przestrzeni wieków. Co ciekawe, pierwszy dokument, który podejmował w sposób całościowy zagadnienie duszpasterstwa migrantów, powstał dopiero w 1952 r., a kolejne ogłoszono w 1969 oraz 2004 r. Ich analiza jednoznacznie potwierdza prawo migrantów do specjalnego duszpasterstwa w ich języku ojczystym. Wyraźnie zauważalna jest m.in. ewolucja tych dokumentów w kierunku przesunięcia odpowiedzialności za to duszpasterstwo na poziom lokalnych Kościołów, zwiększającej się liczby proponowanych rozwiązań strukturalnych oraz pogłębiania współpracy między Kościołami pochodzenia imigrantów a Kościołami ich przyjmującymi.

The article presents the most important documents of the Catholic Church on the foreign-language pastoral care of migrants. The phenomenon of migration itself has existed since the beginning of mankind, and we find many references to it in both the Old and New Testament. From the very beginning, the Church has seen in migrants the face of Christ Himself, and hence has provided them with special care over the centuries. Interestingly, the first document to deal comprehensively with the pastoral care of migrants was created only in 1952, followed by others in 1969 and 2004. Their analysis unequivocally confirms the right of migrants to special pastoral care in their mother tongue. Among other things, one can clearly see: consecutive evolution of these documents towards a shift of responsibility for this pastoral care to the level of the local churches, an increasing number of proposed structural solutions and a deepening of cooperation between churches of origin and churches receiving immigrants.

Wprowadzenie

Potrzeba powoływania specjalnego duszpasterstwa wobec migrantów ma swoje korzenie w samym zjawisku migracji, które jest związane ze stałą lub czasową zmianą miejsca zamieszkania z dotychczasowego na nowe lub w innym regionie

czy w innym kraju¹. Przyczyną migracji mogą być czynniki polityczne, ekonomiczne, etniczne czy religijne². Może ona mieć charakter dobrowolny lub przymusowy, może być legalna lub nielegalna, a same procesy migracyjne, szczególnie jeżeli nabierają masowego charakteru, mogą powodować problemy społeczno-polityczne³.

Zjawisko migracji towarzyszy ludzkości od samych jej początków, na co dowodów dostarcza nam historia, choć jego skala w poszczególnych okresach dziejów była różna, podobnie jak różne były jego przejawy. Losy migranta nigdy nie należały do łatwych, ponieważ przybyszów zazwyczaj traktowano jako „obcych”, dobrze, jeżeli ich obecność była tolerowana. Zazwyczaj społeczność lokalna zabiegała o to, aby migranci nie mieli lepszej pozycji niż oni sami⁴. Zamieszkiwanie obok siebie ludzi różnych ras, pochodzących z odmiennych cywilizacji i kultur, w jednym systemie prawnym i społecznym zawsze będzie skutkowało trudnościami w związku z ich wspólną koegzystencją. Kościół, który obejmuje swoim posłannictwem głoszenia Dobrej Nowiny o Jezusie Chrystusie wszystkich ludzi, nie może w realizacji swojej misji pomijać migrantów.

W artykule zostanie ukazana troska wspólnoty Kościoła o migrantów, której wyrazem jest specjalne dedykowane im duszpasterstwo w języku ojczystym. Celem będzie przedstawienie ewolucji, jaka dokonała się na przestrzeni lat w tej dziedzinie. Na początku ukazany zostanie biblijny obraz migrantów i zjawiska migracji, a następnie rys historyczny duszpasterstwa migrantów. W dalszej części zostaną poddane analizie w interesującym nas zakresie najważniejsze dokumenty Kościoła dotyczące duszpasterstwa obcojęzycznego, a na zakończenie sformułowane zostaną wnioski.

Migranci w Starym i Nowym Testamencie

Patrząc na dzieje Narodu Wybranego oraz rodzącego się Kościoła, możemy z łatwością zauważyć, że zjawisko migracji zostało w sposób naturalny wplecione w ich historię⁵. Dowody na to znajdziemy zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie. Opierając się na tekstach biblijnych, możemy posunąć się do stwierdzenia, że postać Abrahama jest archetypem emigranta. To on usłyszał wezwanie od Boga: „Wyjdź z twojej ziemi rodzinnej i z domu twego ojca do kraju, który ci ukazę” (Rdz 12,1). W odpowiedzi na nie wyrusza w nieznane, opuszczając swoje dotychczasowe miejsce zamieszkania i swoich krewnych. To również biblijny

¹ Por. G. Cremer, *Migration*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, t. 7, Freiburg i. Br. 2006, s. 247.

² Por. T. Kaczmarczyk, *Migracja – charakterystyka zjawiska*, „Zeszyty Naukowe PWSZ im. Witelona w Legnicy” 3 (2015), s. 7.

³ Por. M.R. Górniak, *Migracja. Aspekt socjologiczny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12, Lublin 2008, kol. 957.

⁴ Por. K. Głowiak, *Zjawisko migracji – rys historyczny*, „Historia i Polityka” 8 (2012), s. 91-92.

⁵ Por. P. Wojnicz, *Istota funkcjonowania duszpasterstwa migrantów w prawie Kościoła rzymskokatolickiego*, „Civitas et Lex” 2 (2016), s. 55-56.

Abraham sam nazywa siebie przybyszem, kiedy prosi Chetytów o miejsce na grób dla swojej zmarłej żony: „Choć mieszkam wśród was jako osiadły przybysz, sprzedajcie mi tu u was grób na własność, abym mógł pochować moją zmarłą” (Rdz 23,4)⁶. Podobnie jak Abraham był przybyszem w obcej ziemi, tak samo cały Naród Wybrany doświadczył tego losu, wyruszając z ziemi egipskiej do ziemi obiecanej. Trwająca czterdzieści lat wędrówka ukształtowała nowy naród, który w końcu odnalazł fizyczny i duchowy odpoczynek. Oba biblijne obrazy pokazują nam, że Bóg z obcych i migrantów potrafi zbudować nową społeczność, która będzie przemieniać świat⁷.

Sięgając do Starego Testamentu, możemy również zauważyć, że przybysze i cudzoziemcy zazwyczaj byli uznawani za ludzi słabych, a przy tym nie otrzymywali oni żadnego wsparcia w społeczeństwie. W takim kontekście o wiele bardziej zrozumiały staje się nakaz zawarty w Prawie Przymierza: „Nie będziesz uciskał przybysza, bo znacie życie przybysza, gdyż sami byliście przybyszami w Egipcie” (Wj 23,9), w którym zawarte jest odniesienie to losów biblijnego Izraela⁸. Jest to wyraz szczególnej troski Boga o każdego przybysza, który znajdziemy również w Księdze Kapłańskiej: „Jeżeli w waszym kraju osiedli się przybysz, nie będziecie go uciskać. Przybysza, osiadłego wśród was, będziecie uważać za tubylca. Będziesz go miłował jak siebie samego, bo i wy byliście przybyszami w ziemi egipskiej”⁹.

W Nowym Testamencie samo przyjście Chrystusa na ziemię jest związane z losem emigranta. Przychodzi na świat w stajni poza miejscem zamieszkania ziemskich rodziców, a krótko po narodzinach Jego udziałem staje się ucieczka do Egiptu, której powodem była nienawiść Heroda. W czasie swojej publicznej działalności Jezus prosił o schronienie ludzi, których spotykał na swojej drodze, np. Zacheusza: „Dziś muszę się zatrzymać w twoim domu” (Łk 19,5). Nauczając, utożsamiał się z losem migranta, czego wyrazem są Jego słowa: „Byłem przybyszem, a przyjęliście mnie” (Mt 25,35)¹⁰. Zawarte w Nowym Testamencie treści jasno wskazują, że wspólnota rodzącego się Kościoła dostrzegała w przybyszach oblicze swojego założyciela Jezusa Chrystusa, który sam doświadczył losu migranta¹¹.

Duszpasterstwo migrantów w dziejach Kościoła

Kościół od samego swojego początku starał się wypracowywać jak najbardziej adekwatną odpowiedź na potrzebę, a zarazem prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa. Wynika ono z obowiązku dzielenia się pasterzy dobrami

⁶ Por. J. Gocko, *Istotne aspekty teologii migracji*, „Teologia i Moralność” 1 (2017), s. 50.

⁷ Por. M. Ostrowski, *Parafia wspólnotą otwartą na migrantów*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 204.

⁸ Por. J. Gocko, *Istotne aspekty...*, s. 51.

⁹ Por. M. Ostrowski, *Parafia wspólnotą otwartą...*, s. 204.

¹⁰ Por. K. Belch, *Biuletyn polonijny – duszpasterstwo emigracyjne*, „Collectanea Theologica” 79(2009), nr 2, s. 201.

¹¹ Por. J. Gocko, *Istotne aspekty...*, s. 54.

duchowymi Kościoła ze wszystkimi, w tym również migrantami, którzy w miejscu, w którym się znaleźli, mają pełne prawo do prowadzenia życia religijnego i duchowego¹². Wydarzenie Pięćdziesiątnicy uwydatniło dwie ważne cechy rodzącego się Kościoła. Jego uniwersalizm oraz partykularyzm. Różne narody zostałyłączone w jednym Kościele, do którego zostali zaproszeni wierni pochodzący z różnych krajów, kultur oraz posługujący się różnym językami¹³. Już w pierwotnym Kościele zauważalne było zróżnicowanie etniczno-językowe, ponieważ obok wiernych i wspólnot posługujących się językiem aramejskim byli obecni również wierni i wspólnoty, które posługiwały się językiem greckim. Podejmując zagadnienie specjalnej posługi duszpasterskiej ze względu na obrządek czy język, odkrywa się, że najstarsze świadectwa tego sięgają VI w., kiedy np. w Rzymie oraz poza tym miastem wierni pochodzenia greckiego mieli swoje świątynie. Podobnie było na całym Półwyspie Apenińskim, gdzie w miejscach związanych z Bizancjum i Grecją sprawowana była liturgia bizantyjska obok liturgii łacińskiej. Podobna sytuacja miała miejsce na Wschodzie, gdzie wierni języka łacińskiego również posiadali swoje ośrodki duszpasterskie. Ówczesne tego rodzaju placówki, jak podają źródła historyczne, nie miały statusu parafii, a wierni należeli do lokalnych parafii terytorialnych. Pontyfikat papieża Aleksandra III w latach 1159–1181 oraz powstawanie w Rzymie kościołów i przytułków dla ówczesnych emigrantów z Etiopii, Węgier i Ormian przyniosły przekonanie, że posługę duszpasterską wobec migrantów powinno się powierzyć duchownym danej narodowości i danego języka¹⁴. Ten fakt nie budził wątpliwości i stąd znalazł swój konkretny wyraz w postanowieniach Soboru Laterańskiego IV (1215), który polecił, aby biskupi tych krajów czy diecezji, na terenie których znajdują się ludzie posługujący się różnymi językami, należący do różnych obrządków czy zachowujący odmienne zwyczaje, zatroszczyli się o odpowiednich kapłanów, którzy mogliby wypełniać posługę duszpasterską wobec nich, stosując się do ich obrządku oraz języka¹⁵. Sobór w tym miejscu jednoznacznie wskazał, że oprócz zasady terytorialnej wierni mogą być przyporządkowani kapłanowi również ze względu na język lub obrządek¹⁶. Warto zauważyć, że wzmianki o parafiach dla wiernych innego języka znajdujemy również na terenach dzisiejszej Polski, np. w 1203 r. biskup kamieński Zygfryd, erygując parafię św. Jakuba w Szczecinie, posłużył się określeniem *ecclesia Theutonicorum*, podobna sytuacja miała miejsce w 1217 r. w Złotorii. Możemy być pewni, że przynajmniej w niektórych miejscach na początku XIII w. powoływano parafie personalne dla wiernych innego języka i pochodzenia¹⁷.

¹² Por. W. Necel, *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Warszawa 2012, s. 23.

¹³ Por. P. Wojnicz, *Zaangażowanie Kościoła Katolickiego na rzecz migrantów – przesłanki doktrynalno-prawne*, „Civitas et Lex” 1 (2017), s. 51.

¹⁴ Por. W. Necel, *Prawo migranta...*, s. 26-30.

¹⁵ Por. Pius XII, Konstytucja apostolska *Exsul Familia* (1952), cz. I, I.

¹⁶ Por. J. Dohnalik, *Parafia personalna w kościele łacińskim. Studium historyczno-prawne*, Warszawa 2022, s. 35.

¹⁷ Por. J. Bakalarz, *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła zachodniego*, Lublin 1977, s. 26.

Szczególnym wyzwaniem dla Kościoła były masowe migracje na przełomie XIX i XX w., które zaczęły implikować konieczność adekwatnych uregulowań prawnych w dziedzinie duszpasterstwa migrantów. Z tego względu Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. pozwalał na erygowanie parafii personalnych dla wiernych z tytułu odrębnego języka czy innej narodowości. Oprócz tego wprowadzał on takie rozwiązania, jak: erygowanie parafii terytorialnej o charakterze etnicznym, wikariatu przyparafialnego dla migrantów, kościoła rektoralnego dla grup etnicznych lub językowych czy powoływanie specjalnej kapelanii dla migrantów. Kodeks formułował jednak przede wszystkim tylko podstawy prawne dla rozwoju duszpasterstwa migrantów, a dalsze rozwiązania szczegółowe domagały się prawa specjalnego i partykularnego¹⁸.

Konstytucja Apostolska *Exsul Familia*

Pierwszym w historii dokumentem Kościoła powszechnego poświęconym w całości zagadnieniom duszpasterstwa migracyjnego była wydana 1 sierpnia 1952 r. konstytucja apostolska papieża Piusa XII *Exsul Familia*. Jest ona uznana za „wielką kartę” troski i miłości Kościoła wobec emigrantów¹⁹. Nie jest to określenie na wyrost, ponieważ zawarte w niej są fundamentalne zasady i normy prawne, które mają za zadanie zapewnić opiekę nad migrantami w różnych wymiarach: religijnym, moralnym i społecznym²⁰. Konstytucja składa się z dwóch części: pierwszej, która poświęcona jest refleksji prawno-historycznej dotyczącej duszpasterskiej troski Kościoła o migrantów, oraz drugiej, która przedstawia rozwiązania strukturalne dotyczące tego zagadnienia na szczeblu Kurii Rzymskiej oraz w Kościołach lokalnych²¹. Z naszej perspektywy szczególnie ważna jest część druga, którą należy uznać za pierwszą faktyczną kodyfikację prawa dotyczącego posługi duszpasterskiej wśród migrantów. Ta druga część podzielona jest na sześć rozdziałów, które dotyczą takich zagadnień, jak: zadania i kompetencje Kongregacji Konsystorialnej oraz jej organów pomocniczych, kompetencje Delegata ds. Spraw Emigracyjnych, instytucje dyrektorów, misjonarzy emigrantów i kapelanów okręgowych, obowiązki ordynariusza miejsca względem duszpasterstwa migrantów, biskupi włoscy wobec opieki duchowej nad migrantami oraz Papieskie Kolegium Kapłańskie dla włoskich emigrantów²².

¹⁸ Por. W. Necel, *Prawo migranta...*, s. 37-38.

¹⁹ Por. L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1 (2007), s. 124.

²⁰ Por. J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4 (1981), s. 6.

²¹ Por. W. Necel, *Kuria Rzymska wobec dobra duchowego migrujących*, „Prawo Kanoniczne” 2013, nr 56/1, s. 51.

²² Por. J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” t. 4 (1981), s. 7.

Dokument szczególną rolę i znacznie w dziedzinie duszpasterstwa migrantów przyznawał Kongregacji Konsystorialnej, która odpowiadała za kapłanów podejmujących posługę wśród migrantów. To ona wydawała pozwolenia na wyjazd do pracy w duszpasterstwie migracyjnym w krajach zamorskich, zezwolenia na inkardynację do diecezji, gdzie taką posługę sprawował konkretny kapłan, czy zgodę na przenosiny duchownego do innego kraju w celu dalszej pracy wśród emigrantów. Kongregacja Konsystorialna mianowała również dyrektora misjonarzy migrantów danej narodowości lub języka. Urząd Delegata ds. Emigracyjnych został powołany przy Kongregacji Konsystorialnej, a jego zadaniem było wspieranie wysiłków zmierzających ku dobru wiernych na emigracji. Był on również zwierzchnikiem dla misjonarzy migrantów, kapelanów okrętowych i ich narodowych dyrektorów²³. Konstytucja wskazuje jednoznacznie, że wszyscy migranci mają prawo do adekwatnej opieki duszpasterskiej, która nie może być mniejsza od tej, z której korzystają wierni danego Kościoła lokalnego. Prowadawca w tym celu w strukturę duszpasterską włączył istniejące już rozwiązania, jak np. parafie personalne, ale dodał również nowe, takie jak np. misje duszpasterskie. W obrębie duszpasterstwa zwyczajnego opieka nad migrantami powinna być świadczona wraz ze wszystkimi wiernymi, w obrębie zwykłej struktury organizacyjnej, której podstawę stanowią parafie, ale co ważne, również parafie personalne. W obrębie duszpasterstwa nadzwyczajnego opieka nad migrantami miała być organizowana poprzez nową instytucję misjonarza migrantów. W świetle tego dokumentu oba rozwiązania zwyczajne i nadzwyczajne były względem siebie komplementarne. Misjonarz migrantów miał uzupełniać lokalne duszpasterstwo i z tego względu posiadał jurysdykcję równorzędną z proboszczem miejsca. Konstytucja określiła prawnie również placówkę duszpasterską *missio cum cura animarium* jako właściwą misjonarzowi migrantów, a która w dużym stopniu przypomina parafię personalną²⁴. Należy zaakcentować, że dokument ten podkreśla centralną rolę Kongregacji Konsystorialnej w kwestii organizacji duszpasterstwa migrantów, jednocześnie niezbyt akcentuje rolę lokalnych biskupów. Co prawda otrzymali oni władzę nad misjonarzami migrantów oraz możliwość kierowania ich pracą, jednak bez większych możliwości inicjatywy. Konstytucja poprzez takie uregulowania dawała w pewnym stopniu duszpasterstwu migrantów autonomię względem lokalnego Kościoła²⁵.

Dokument ten spotkała również krytyka, a pierwszym jej powodem było umieszczenie w nim dwóch rozdziałów, które dotyczyły tylko duszpasterstwa na rzecz włoskich emigrantów. To, że znalazły się w dokumencie takiej rangi jak konstytucja apostolska, spowodowało niezbyt pochlebną opinię na temat przesłania całego dzieła. Pojawiały się również zarzuty, że dokument jest zbyt mocno naznaczony „kolorytem europejskim” i tym samym nie uwzględnia w oczekiwanym

²³ Por. W. Necel, *Kuria Rzymska wobec dobra duchowego...*, s. 52.

²⁴ Por. L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1 (2007), s. 124-125.

²⁵ Por. J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła...*, s. 7.

stopniu sytuacji na innych kontynentach. Zarzucano, że rozwiązania w nim zawarte są zbyt mocno zależne od Stolicy Apostolskiej, podnoszono obawy, że wprowadzenie w życie zaproponowanych rozwiązań w krajach wieloetnicznych mogłoby stanowić zagrożenie dla jedności duszpasterstwa w tamtejszych Kościołach partykularnych²⁶. Z tych też względów postanowienia konstytucji *Exsul Familia* nie wszędzie zostały wprowadzone w życie, jak np. w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie czy Australii. Jak zauważył J. Bakalarz, za niechęcią do wprowadzenia uregulowań tego dokumentu kryły się również inne względy: „Otóż biskupi ci nie chcą dopuścić do powstania w ich krajach ponaddiecezjalnej organizacji specjalnego duszpasterstwa migrantów, lękając się jego utrwalenia, a w konsekwencji opóźnienia procesu integracyjnego. Tymczasem im zależy raczej na przyspieszeniu tego procesu”²⁷.

Najnowszy dokument Stolicy Apostolskiej dotyczący duszpasterstwa migrantów, *Erga migrantes caritas Christi* (który zostanie omówiony w dalszej części), podkreśla szczególną rolę tej konstytucji w dziedzinie troski Kościoła, ponieważ był to pierwszy taki dokument, który z perspektywy historycznej i kanonicznej ujmował w sposób globalny i systematyczny duszpasterstwo migrantów²⁸. Z tego względu dokument ten został przyjęty z radością wśród wszystkich, którzy dzielili los migranta oraz wśród duszpasterzy im posługujących. Dzięki niemu duchowni, którzy podejmowali się tej posługi, mieli oparcie w określonych strukturach. Konstytucja przyczyniła się do dalszego rozwoju i upowszechnienia się duszpasterstwa migracyjnego w językach ojczystych²⁹.

Motu proprio *Pastoralis migratorum cura* i instrukcja *De pastoralis migratorum cura*

Sobór Watykański II nie wypracował żadnego całościowego dokumentu poświęconego duszpasterstwu migrantów. W różnych dokumentach możemy znaleźć jedynie wskazania wytyczające ogólny kierunek i zasady wszechstronnej opieki nad tą grupą. Z tego względu papież Paweł VI dnia 15 sierpnia 1969 r. wydał motu proprio *Pastoralis migratorum cura*, które nakazuje rewizję konstytucji *Exsul Familia* w kontekście współczesności³⁰. To wskazanie głowy Kościoła dotyczyło przede wszystkim potrzeb duszpasterskich migrantów i osadzenia ich w kontekście odnowionej podczas soboru eklezjologii. Papież ukazał jedność całego Ludu

²⁶ Por. W. Necel, *Prawo migranta...*, s. 42-43.

²⁷ J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4 (1981), s. 7-8.

²⁸ Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi* (2008), 20.

²⁹ Por. L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1(2007), s. 125.

³⁰ Por. J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła...*, s. 8.

Bożego jako podstawę szczególnej troski o migrantów³¹. Dokument, odwołując się m.in. do dekretu o pasterskich zadaniach biskupów *Christus Dominus*, potwierdza prawo migrantów do szczególnej opieki duszpasterskiej z uwzględnieniem odmiennej kultury duchowej czy języka. Równocześnie zauważa, że zmieniające się warunki, w jakich odbywa się współczesna migracja, domagają się rewizji obowiązujących norm wydanych przez Stolicę Apostolską w tej materii i uczynienia ich bardziej adekwatnymi do istniejących potrzeb. Zadanie zaktualizowania norm wykonawczych zleca Kongregacji Biskupów, polecając przygotowanie specjalnej instrukcji³².

Owocem zleconych Kongregacji prac była wydana 22 sierpnia 1969 r. instrukcja *De pastoralis migratorum cura*, która została podzielona na siedem rozdziałów. Pierwszy z nich ma charakter doktrynalny, pozostałe kanoniczno-pastoralny. Umieszczane na początku każdego z rozdziałów fragmenty dokumentów soborowych podkreślają jej ścisły związek z tym wydarzeniem, a w swojej treści ujawniają jego idee. Wyróżniają się uniwersalistycznym charakterem, a co za tym idzie dużą elastycznością w dopasowywaniu postanowień do uwarunkowań lokalnego Kościoła³³.

Instrukcja, podobnie jak wydana wcześniej konstytucja apostolska, potwierdza prawo migrantów do zachowania rodzimej mowy oraz duchowej spuścizny, poprzez które wyrażają oni siebie. Stąd tak ważnym jest, aby posługę duszpasterską wobec nich spełniali kapłani, którzy posługują się biegle językiem migrantów. Dokument wskazuje na duże zróżnicowanie okoliczności związanych z migracją, takich jak m.in.: czas trwania, stopień przystosowania, sposób emigrowania, charakter (stały czy czasowy), liczebność czy geograficzne określenie. Z tego względu postuluje, aby kształt i forma duszpasterstwa migrantów uwzględniały wszystkie okoliczności³⁴. Na szczególną uwagę zasługuje podkreślenie w *De pastoralis migratorum cura* roli krajowych konferencji biskupów, co stanowi krok naprzód względem poprzedniego dokumentu. Na szczęblu konferencji episkopatu w krajach, gdzie przybywa wielu migrantów, polecane zostaje powołanie specjalnej komisji ds. duszpasterstwa migracyjnego, natomiast w krajach, gdzie jest mniejsza ich liczba, powinien dla tych spraw zostać wyznaczony przynajmniej biskup promotor. Wskazana zostaje również współpraca na szczęblu różnych konferencji biskupów w celu delegowania odpowiednich kapłanów, którzy podejmowaliby posługę wśród wiernych określonych grup językowych³⁵. Dalsze uszczegółowienie tej kwestii znajduje się w części instrukcji poświęconej obowiązkowi ordynariuszów z krajów, z których pochodzą migranci oraz do których przybywają, a także w części poświęconej kapelanom, czyli duszpasterzom migrantów i delegatom. Dokument poleca również powoływanie w krajach, gdzie jest większa liczba duszpasterzy

³¹ Por. W. Necel, *Prawo migranta...*, s. 59.

³² Por. Paweł VI, *Motu proprio Pastoralis migratorum cura*, Rzym 1969.

³³ Por. J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła...*, s. 9.

³⁴ Por. Kongregacja Biskupów, Instrukcja *De pastoralis migratorum cura*, Rzym 1969, s. 11-12.

³⁵ Por. Kongregacja Biskupów, Instrukcja *De pastoralis migratorum cura*, Rzym 1969, s. 22-23.

migrantów danego języka, specjalnego delegata dla kapelanów, którego kandydatura winna być uzgodniona na szczepku konferencji episkopatów oraz określa jego kompetencje. Jest to nowa funkcja, która wcześniej nie była znana³⁶.

Instrukcja poświęca miejsce również roli osób zakonnych i świeckich w obszarze duszpasterstwa migrantów, co stanowi postęp względem wcześniejszego prawodawstwa. Analiza dokumentu pokazuje jego wyraźne zakorzenienie w eklezjologii wypracowanej w czasie Soboru Watykańskiego II oraz wpływ wskazań motu proprio papieża Pawła VI³⁷. Wyrazem tego jest zauważalna decentralizacja roli Kongregacji Biskupów na rzecz krajowych konferencji episkopatów oraz biskupów miejsca. Dowartościowane zostają Kościoły partykularne miejsca imigracji, odpowiedzialność lokalnych duszpasterzy oraz znaczenie i rola instytutów życia zakonnego oraz świeckich³⁸.

Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi*

Najnowszym dokumentem, który w sposób całościowy podejmuje zagadnienie duszpasterstwa migrantów, jest instrukcja Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących *Erga migrantes caritas Christi* wydana 3 maja 2004 r. Motywami jej wydania były 50. rocznica opublikowania konstytucji apostolskiej *Exsul Familia* oraz potrzeba uaktualnienia uregulowań dotyczących duszpasterstwa migrantów związanych ze współczesnym fenomenem ruchliwości człowieka. Instrukcja wykorzystuje przepisy zawarte we wcześniejszym dokumencie, ale wzbogaca je uregulowaniami zawartymi w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz z Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r.³⁹ Powstały dokument stanowi najnowszą syntezę nauczania Kościoła w kwestiach związanych z migracjami oraz problemami, jakie to zjawisko ze sobą niesie. Równocześnie podaje normy i rozwiązania dotyczące duszpasterskiej troski o tę szczególną grupę wiernych, jaką stanowią migranci⁴⁰. Charakter dokumentu w randze instrukcji papieskiej rady w żaden sposób nie zmienia nadrzędnych przepisów prawa kościelnego, ale w myśl kan. 34 Kodeksu Prawa Kanonicznego jej postanowienia jedynie precyzują i wyjaśniają normy ustaw powszechnych. Instrukcja składa się z wprowadzenia, czterech części i zakończenia oraz przepisów prawno-duszpasterskich, na które składają się wstęp i sześć rozdziałów⁴¹.

³⁶ Por. H. Stawniak, *Problematyka migracji ludności w świetle zasad i niektórych działań Stolicy Apostolskiej*, „Seminare” 26 (2009), s. 149.

³⁷ Por. W. Necel, *Prawo migranta...*, s. 62.

³⁸ Por. J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła...*, s. 13.

³⁹ Por. W. Necel, *Prawno-duszpasterskie dyspozycje instrukcji „Erga migrantes caritas Christi”*, „Prawo Kanoniczne” 3-4 (2009), s. 51-52.

⁴⁰ Por. M. Ostrowski, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi” i jej pastoralne implikacje*, „Polonia Sacra” 20/66 (2007), s. 291-292.

⁴¹ Por. L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1 (2007), s. 132.

W wymiarze teologicznopastoralnym dokument ten wychodzi z dwóch podstawowych zasad. Po pierwsze, migranci mają prawo korzystać ze środków zbawienia, a zatem na pasterzach Kościoła spoczywa obowiązek zapewnienia im możliwości realizacji tego prawa. Po drugie, główna odpowiedzialność za duszpasterstwo migrantów spoczywa na Kościele partykularnym, który ich przyjmuje⁴². Instrukcja wskazuje trzy podstawowe zasady, którymi powinno się kierować w odniesieniu do tej szczególnej grupy wiernych. Pierwsza z nich, będąca warunkiem skuteczności duszpasterstwa migracyjnego, wskazuje, że konieczna jest należyta troska o wartości etniczne, kulturowe i językowe imigranta. Brak poszanowania tych wartości może prowadzić do odrzucenia Ewangelii, oddalenia się od wspólnoty Kościoła czy nawet odejścia od wiary. Po drugie, właśnie to dziedzictwo, które imigrant wnosi wraz z sobą, powinno pomóc mu wejść w sposób dialogiczny do wspólnoty Kościoła przyjmującego oraz w kulturę lokalnego środowiska. Efektem powinno być otwarcie się migranta na religijne i społeczne uwarunkowania w jego nowym miejscu życia. Po trzecie, ci, którzy odpowiadają za duszpasterstwo migrantów, są wezwani, aby w duchu solidarności i przyjęcia pomagać przybyszom w wejściu na drogę integracji kościelnej⁴³. Jednocześnie dokument podkreśla właściwe rozumienie integracji: „która unika getta kulturalnego, a zarazem zwalcza czystą i zwyczajną asymilację migrantów z kulturą lokalną”⁴⁴.

Dokument bardzo komplementarnie ujmuje zagadnienia związane z migracją, dostrzegając fakt, że mieszanie się narodów, kultur i religii jest z jednej strony czynnikiem ubogacającym, ale z drugiej rodzi też różne napięcia. Stąd instrukcja podejmuje tematy dotyczące inkulturacji czy pluralizmu religijnego oraz kulturowego. Dostrzega potrzebę współpracy między Kościołami pochodzenia migrantów a kościołami ich przyjmującymi oraz problem różnorodności oraz jedności duszpasterstwa, który bardzo często nie jest ani łatwy, ani prosty w praktycznej realizacji. W samym zjawisku migracji dostrzega jednak czynnik, który może przyczynić się do budowania większego i bardziej chrześcijańskiego braterstwa między ludźmi. Instrukcja ma stanowić inspirację, by duszpasterstwo migrantów jeszcze bardziej uległo dynamizacji, ponieważ w wielu miejscach jest ono nadal mało doceniane i rozwinięte⁴⁵.

Podejmując kwestie praktyczne, instrukcja w dużej mierze podtrzymuje rozwiązania proponowane przez wcześniejsze dokumenty, ale przedstawia je w odwrotnej kolejności. Początkowe artykuły przepisów prawno-duszpasterskich dotyczą osób świeckich. Są oni zachęcani do postawy otwartości w przyjmowaniu migrantów w duchu chrześcijańskiego braterstwa, ochrony ich praw, podejmowania działalności ewangelizacyjnej oraz pomocy duchownym, szczególnie w przypadku gdy

⁴² Por. H. Stawniak, *Problematyka migracji ludności w świetle zasad i niektórych działań Stolicy Apostolskiej*, „Seminare” 26 (2009), s. 151.

⁴³ Por. W. Necel, *Prawno-duszpasterskie dyspozycje...*, s. 53.

⁴⁴ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi*, 78.

⁴⁵ Por. M. Ostrowski, *Instrukcja „Erga migrantes...”*, s. 296-298.

migranci żyją w rozproszeniu lub brakuje duchownych⁴⁶. Sami migranci natomiast powinni szanować dziedzictwo społeczności, która ich przyjmuje, ale również wносить swój wkład w życie tej wspólnoty. Gdy ich liczba jest większa, powinni mieć swoich przedstawicieli w różnych gremiach duszpasterskich zarówno na poziomie diecezjalnym, jak i parafialnym. Posiadają również prawo do własnych stowarzyszeń oraz prawo przynależności do istniejących lokalnych stowarzyszeń katolickich⁴⁷.

Dokument wiele miejsca poświęca funkcji duszpasterza migrantów, który jest określany kapelanem/misjonarzem. Podkreślona zostaje potrzeba odpowiedniego przygotowania do pełnienia tego zadania. Posługa kapłana migrantów określonego języka nie może jednak prowadzić do pozostawania więźniem w granicach tego jedynego sposobu wyrażania wiary i religijności. Kapelan zostaje określony mianem człowieka-pomostu pomiędzy wspólnotą migrantów a wspólnotą lokalną. Instrukcja podkreśla konieczność znajomości i doceniania miejsca, w którym pełni swoją posługę, znajomości języka oraz szacunku wobec kraju goszczącego⁴⁸. W okresie kiedy misjonarz migrantów sprawuje swoją posługę, podlega władzy jurysdykcyjnej miejscowego ordynariusza, w tym w obrębie zachowywania dyscypliny. Jednocześnie przysługują mu prawa i obowiązki analogiczne jak duchowieństwu diecezji, w której pełni posługę. Sprecyzowana jest również procedura kierowania prezbiterów do tego zadania. Po uzyskaniu zgody własnego ordynariusza i pozostając inkardynowani do swoich diecezji, powinni być przedstawieni przez biskupa lub krajową konferencję biskupów Kościoła *a quo* krajowej konferencji biskupów Kościoła *ad quem*, która kieruje ich do ordynariuszy zgłaszających potrzebę kapłanów do takiej posługi. Od nich otrzymują oni odpowiednie dekryty nominujące⁴⁹.

Instrukcja poleca również, aby w krajach, gdzie jest liczna grupa duszpasterzy tego samego języka, powoływać ich krajowego koordynatora. Ma on pozostawać w służbie kapelanom posługującym na terenie danego kraju. Nominację otrzymuje on od konferencji biskupów *ad quam* po konsultacji z konferencją biskupów *a quo*⁵⁰. Z racji posiadanego urzędu nie posiada on żadnej władzy jurysdykcyjnej, ale nie wyklucza to możliwości udzielenia mu przez biskupa lub kilku biskupów diecezjalnych uprawnień delegowanych czy nawet bezpośredniej władzy nad wierzniymi. Koordynator ma obowiązek utrzymywania relacji z biskupami zarówno kraju przyjmującego, jak i posyłającego. Powinny być z nim konsultowane kwestie związane z nominacjami czy przenosinami kapłanów oraz tworzenie nowych placówek duszpasterskich⁵¹.

⁴⁶ Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, art. 2.

⁴⁷ Por. L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów...*, s. 133.

⁴⁸ Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, 76-77.

⁴⁹ Por. W. Necel, *Prawno-duszpasterskie dyspozycje...*, s. 57-58.

⁵⁰ Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, art. 11.

⁵¹ Por. L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów...*, s. 135-136.

Ważnym zagadnieniem jest również kwestia struktur duszpasterskich, w ramach których ma być realizowana posługa wśród migrantów. Proponowane rozwiązania są kontynuacją tych znanych z wcześniejszych dokumentów, ale pojawiają się również pewne nowości. Instrukcja na pierwszym miejscu wskazuje na parafię personalną jako na miejsce sprawowania posługi wobec wiernych określonej grupy etniczno-językowej. Takie rozwiązanie jest wskazane nie tylko dla tych, którzy przebywają na stałe, ale również dla tych, którzy przebywają czasowo lub mają trudności z zakorzenieniem się w swojej parafii terytorialnej. Innym rozwiązaniem jest misja duszpasterska, znana jako *missio cum cura animarum*, która swoim zasięgiem może obejmować wiernych danego języka zamieszkujących na terenie większej liczby parafii terytorialnych⁵². Kapelan jest wtedy zrównany w swojej władzy z proboszczem oraz pełni swoją władzę kumulatywnie z proboszczem terytorialnym. W uzasadnionych przypadkach pomagać może mu inny kapłan, który jest zrównany w prawie z wikariuszem⁵³.

Erga migrantes caritas Christi przewiduje również możliwość erygowania przy parafii terytorialnej lub personalnej zwykłej misji etniczno-językowej. W takim przypadku kapelan migrantów jest jednym z duszpasterzy w tej parafii i z tego tytułu posiada również wszystkie formalne uprawnienia względem wiernych określonej grupy językowej czy etnicznej. Możliwa jest taka forma posługi o zasięgu rejonowym, przekraczającym granice jednej tylko parafii⁵⁴. Warto jeszcze wspomnieć o rozwiązaniach całościowych, o których również jest mowa w dokumencie, czyli o parafii międzykulturowej i międzyetnicznej, gdzie opieką duszpasterską objęci są wierni zamieszkujący wspólne terytorium, zarówno autochtoni, jak i obcokrajowcy⁵⁵.

Instrukcja podejmuje zagadnienie posługi zgromadzeń zakonnych wobec migrantów, zachęcając zarówno męskie, jak i żeńskie instytuty życia konsekrowanego oraz stowarzyszenia życia apostołskiego do podejmowania zaangażowania na tym polu. Zachęta ta jest skierowana szczególnie do tych zgromadzeń, które mają charakter międzynarodowy oraz dysponują odpowiednim zapleczem materialnym i osobowym, aby podołać temu zadaniu, oraz do zgromadzeń, które za swój charakterystyczny znak obrały właśnie posługę wśród migrantów⁵⁶.

Tak jak już zostało to zasygnalizowane, dokument duży nacisk kładzie na współpracę między Kościołami *a quo* oraz *ad quem*. Jest ona szczególnie ważna w przypadkach, kiedy migracje między danymi wspólnotami osiągają większą liczbę oraz dłuższy czas trwania. Biskupi Kościołów, których dotyczy zjawisko emigracji, powinni poprzez proboszczów dbać o duchowe przygotowanie wiernych do wyjazdu za granicę oraz przygotowywać ewentualnych kandydatów

⁵² Por. W. Necel, *Prawno-duszpasterskie dyspozycje...*, s. 60.

⁵³ Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, art. 7 § 2-4.

⁵⁴ Por. W. Necel, *Prawno-duszpasterskie dyspozycje...*, s. 61.

⁵⁵ Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, 93.

⁵⁶ Por. L. Adamowicz, *Duszpasterstwo migrantów...*, s. 136.

do podjęcia posługi duszpasterskiej wobec wiernych poza granicami kraju. Na biskupach miejsc, gdzie przybywają imigranci, spoczywa odpowiedzialność za ich dobro duchowe. Odpowiedzią na to może być powołanie odpowiednich struktur na szczeblu diecezjalnym (np. dedykowany wydział kurii czy wikariusz biskupi ds. migrantów) oraz aktywizacja proboszczów w miejscach, gdzie osiedlają się imigranci. To biskup miejsca wtedy, kiedy pojawia się taka potrzeba, powinien starać się o kapłana pochodzącego z kraju, z którego pochodzą imigranci oraz właśnie on powinien erygować właściwe ich duszpasterstwu struktury⁵⁷.

Analogicznie do *De pastorali migratorum cura* w krajach, gdzie przybywa wielu imigrantów oraz w krajach, skąd wielu emigruje, omawiana instrukcja poleca powoływanie przy krajowych konferencjach biskupów komisję ds. migracji, a tam, gdzie to zjawisko jest mniejsze, przynajmniej biskupa promotora⁵⁸. Do głównych zadań tych gremiów należy, m.in.: pogłębianie znajomości zjawiska migracji, analizowanie przemian i tendencji oraz informowanie o nich biskupów diecezjalnych; zbieranie informacji o zapotrzebowaniu na duszpasterzy posługujących migrantom oraz przedstawianie ich odpowiednim biskupom; przedstawianie konferencji biskupów Kościoła *ad quem* kandydata na koordynatora krajowego⁵⁹.

Bardziej szczegółowe omówienie instrukcji *Erga migrantes caritas Christi* niż wcześniejszych dokumentów wynika z faktu, że jej postanowienia są obecnie obowiązujące w całym Kościele i stanowi ona swego rodzaju kompendium zarówno pastoralne, jak i prawne w dziedzinie duszpasterstwa migrantów, które nadal pozostaje dużym wyzwaniem we współczesnym Kościele⁶⁰.

Podsumowanie

Podejmowane na przestrzeni lat działania Kościoła oraz wydawane przez Stolicę Apostolską dokumenty inspirujące do lepszego i skuteczniejszego duszpasterstwa migrantów są widocznym i jednoznacznym świadectwem troski o tę szczególną grupę wiernych⁶¹. Przedstawione w niniejszym artykule na początku konteksty biblijny i historyczny oraz następująca po nich analiza najważniejszych dokumentów Kościoła dotyczących duszpasterstwa migrantów wyraźnie ukazują postępującą na przestrzeni lat ewolucję w tej dziedzinie. Pomimo tego, że aż do wydania konstytucji apostolskiej *Exsul Familia* w 1952 r. nie było całościowego dokumentu Kościoła powszechnego, który regulowałby te kwestie, to jednak zawsze istniało przekonanie o prawie migrantów do szczególnego duszpasterstwa. Wyrazem tego były podejmowane na przestrzeni lat różne rozwiązania, m.in. powoływanie struktur dedykowanych temu duszpasterstwu oraz powierzanie

⁵⁷ Por. W. Necel, *Prawo migranta...*, s. 181-182.

⁵⁸ Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, art. 19.

⁵⁹ Por. W. Necel, *Prawno-duszpasterskie dyspozycje...*, s. 64-65.

⁶⁰ Por. L. Adamowicz, *Duszpasterstwo emigrantów...*, s. 138.

⁶¹ Por. H. Stawniak, *Problematyka migracji ludności...*, s. 156.

opieki nad migrantami duchownym posługującym się ich językiem. Ta konstytucja apostolska stanowiła pierwszą kodyfikację prawa powszechnego w tej dziedzinie i duszpasterstwo migrantów podporządkowywała w dużej mierze Stolicy Apostolskiej. Motu proprio *Pastorali migratorum cura* i będąca jego konsekwencją instrukcja *De pastorali migratorum cura* przesuwają ciężar odpowiedzialności za duszpasterstwo migrantów na rzecz krajowych konferencji biskupów. Dalsza zmiana jest zauważalna w najnowszej instrukcji *Erga migrantes caritas Christi*, która mocniej podkreśla potrzebę współpracy między konferencjami episkopatów *a quo* oraz *ad quem* oraz wyraźnie wskazuje na odpowiedzialność biskupa miejsca za organizację odpowiednich struktur. Widzimy w tym wypadku postępującą ewolucję w ciężarze odpowiedzialności od Stolicy Apostolskiej do Kościołów parterykularnych.

Podobnie ewolucję możemy zauważyć w dziedzinie proponowanych struktur: od parafii personalnych przed wydaniem *Exsul Familia*, poprzez misje duszpasterskie, które wymienia ten dokument po raz pierwszy, po parafie międzykulturowe czy międzyetniczne proponowane w *Erga migrantes caritas Christi*. Co bardzo ważne, proponowane w kolejnych dokumentach nowe rozwiązania strukturalne nie negują tych wcześniejszych. W efekcie na przestrzeni lat doszło do istotnego wzbogacenia możliwych rozwiązań, co jest dowodem na dużą elastyczność w tej dziedzinie i nieustanne poszukiwanie jak najbardziej adekwatnych struktur dla tego rodzaju duszpasterstwa. Ewolucja dokumentów jest również zauważalna w dziedzinie zaangażowania w to duszpasterstwo innych osób niż duchowni. Im nowszy dokument, tym więcej miejsca poświęca zaangażowaniu osób życia konsekrowanego oraz świeckich (jedynie w *Exsul Familia* nie ma do nich odniesienia). Jest to przykład rozwoju i dostrzeżenia potrzeby coraz większej współpracy w działalności pastoralnej, gdzie każdy w zależności od swojego stanu może się przyczynić do jej większej efektywności i skuteczności.

Wszystkie omawiane dokumenty jednogłośnie podkreślają szczególne znaczenia używania języka ojczystego w duszpasterstwie migrantów, do którego przyznają im pełne prawo. Wskazują na potrzebę powoływania specjalnych duszpasterzy, którym należy powierzać pasterską troskę o tę grupę wiernych. Dwa najnowsze wskazują również na potrzebę powoływania specjalnego koordynatora ich posługi w krajach, gdzie dana grupa językowa jest licznie reprezentowana.

Na zakończenie warto jeszcze zauważyć, że konferencje episkopatów w krajach, gdzie przybywa duża ilość imigrantów, przygotowują również dokumenty regulujące kwestie związane z duszpasterstwem migrantów na ich terenie, a są to np.: *Unity in Diversity. Welcoming the Stranger Among Us* przygotowany w 2001 r. przez Konferencję Episkopatu Stanów Zjednoczonych lub *Eine Kirche in vielen Sprachen und Völkern* przygotowany w 2003 r. przez Konferencję Episkopatu Niemiec. Interesującym jest również polski dokument pt. *Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące Duszpasterstwa Emigracji Polskiej* zatwierdzony w 2015 r. Wytyczne mają na celu konkretyzację ogólnych norm duszpasterstwa emigrantów oraz mają służyć integracji polskiego duszpasterstwa wśród

emigrantów z duszpasterstwem lokalnych Kościołów⁶². Dokument ten, opierając się na prawie Kościoła powszechnego, precyzuje jego postanowienia dotyczące struktur, np. podejmując zagadnienia Komisji KEP ds. Polonii i Polaków za granicą, Delegata KEP ds. Duszpasterstwa Emigracji Polskiej, koordynatorów krajowych oraz osób zaangażowanych w duszpasterstwo polskojęzyczne.

Bibliografia

- Adamowicz L., *Duszpasterstwo emigrantów w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1 (2007), s. 121-139.
- Bakalarz J., *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła zachodniego*, Lublin 1977.
- Bakalarz J., *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, „Studia Polonijne” 4 (1981), s. 5-14.
- Bełch K., *Biuletyn polonijny – duszpasterstwo emigracyjne*, „Collectanea Theologica” 2 (2009), s. 199-209.
- Cremer G., *Migration*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, t. 7, Freiburg i. Br. 2006, s. 248-249.
- Dohnalik J., *Parafia personalna w Kościele łacińskim. Studium historyczno-prawne*, Warszawa 2022.
- Głowiak K., *Zjawisko migracji – rys historyczny*, „Historia i Polityka” 8 (2012), s. 91-112.
- Gocko J., *Istotne aspekty teologii migracji*, „Teologia i Moralność” 1 (2017), s. 47-58.
- Górniak M.R., *Migracja. Aspekt socjologiczny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XII, red. E. Ziemann, Lublin 2008, kol. 957.
- Kaczmarczyk T., *Migracja – charakterystyka zjawiska*, „Zeszyty Naukowe PWSZ im. Witelona w Legnicy” 3 (2015), s. 7-15.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wytoczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące Duszpasterstwa Emigracji Polskiej*, Warszawa 2015.
- Kongregacja Biskupów, *Instrukcja De pastoralis migratorum cura*, Rzym 1969.
- Necel W., *Kuria Rzymska wobec dobra duchowego migrujących*, „Prawo Kanoniczne” 2013, nr 56/1, s. 47-71.
- Necel W., *Prawno-duszpasterskie dyspozycje instrukcji „Erga migrantes caritas Christi”*, „Prawo Kanoniczne” 3-4 (2009), s. 51-68.
- Necel W., *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Warszawa 2012.
- Ostrowski M., *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi” i jej pastoralne implikacje*, „Polonia Sacra” 20 (2007), s. 291-309.
- Ostrowski M., *Parafia wspólnotą otwartą na migrantów*, „Studia Pastoralne” 17 (2021), s. 200-212.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”* (2008).
- Paweł VI, *Motu proprio Pastoralis migratorum cura* (1969).
- Pius XII, *Konstytucja apostolska Exsul Familia* (1952).

⁶² Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Wytoczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące Duszpasterstwa Emigracji Polskiej*, Warszawa 2015, s. 2-3.

Stawniak H., *Problematyka migracji ludności w świetle zasad i niektórych działań Stolicy Apostolskiej*, „Seminare” 26 (2009), s. 143-157.

Wojnicz P., *Istota funkcjonowania duszpasterstwa migrantów w prawie Kościoła rzymskokatolickiego*, „Civitas et Lex” 2 (2016), s. 55-67.

Wojnicz P., *Zaangażowanie Kościoła katolickiego na rzecz migrantów – przesłanki doktrynalno-prawne*, „Civitas et Lex” 1 (2017), s. 49-68.

Słowa kluczowe: migranci, duszpasterstwo migrantów, duszpasterstwo obcojęzyczne, dokumenty Kościoła, parafie wielokulturowe

Keywords: migrants, pastoral care of migrants, foreign language pastoral care, documents of the Church, multicultural parishes